

## واکاوی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با توجه به مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی

رضا علی‌زاده<sup>۱</sup>

محمد هاشم رضایی<sup>\*۲</sup>

علیرضا فقیهی<sup>۳</sup>

### چکیده

**هدف:** شناسایی مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی با توجه به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی است.

**روش‌شناسی پژوهش:** از نظر هدف کاربردی و از نظر گردآوری داده، توصیفی تحلیلی با رویکرد کیفی و جامعه آماری، سند تحول بنیادین و برنامه درسی جمهوری اسلامی، بوده است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها چک لیست ثبت مفاهیم مقوله‌های مرتبط با مؤلفه‌های ارزش‌شناسی (اخلاق و زیبایی) می‌باشد که مورد تأیید صاحب نظران عرصه تعلیم و تربیت است. داده‌های جمع‌آوری شده، ابتدا تلخیص، سپس ارائه و برای نتیجه‌گیری مورد تفسیر قرار گرفته‌اند.

**یافته‌ها:** مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی، در چارچوب اخلاق و زیبایی در سند تحول و برنامه درسی ملی مورد توجه قرار گرفته است که به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم در اسناد مذکور مطرح گردیده است. **نتیجه‌گیری:** اخلاق، جزء فضائل فطری انسان‌ها است، همه ذرات عالم هستی به سوی کمال در حرکتند و راه هماهنگ شدن با نظام پیوسته جهان در سیر به سوی کمال مطلوب، کسب فضائل اخلاقی است، که در نظام تعلیم و تربیت می‌بایست در تمام عرصه‌ها مدنظر قرار گیرد تا زمینه هدف‌نهایی تربیت عرفانی که رشد معنوی، حیات طیبه و قرب الهی است فراهم گردد. درک زیباشناسانه جهان و توجه به زیبایی‌های حقیقی و معقول، خود به خود انسان را به سوی عالم معنا و جهان هستی یعنی الوهیت رهنمون خواهد ساخت و تحول درونی فرا روی متریبان خواهد گشود.

**کلیدواژه‌ها:** مبانی ارزش‌شناسی، تربیت عرفانی، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران.

Email: r.alizadeh1705@iaau.ir

۱- دانشجوی دکتری، فلسفه تعلیم و تربیت، علوم انسانی، آزاد اسلامی، اراک، ایران.

Email: M.H\_REZAAEE@yahoo.com

۲- گروه علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران، استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام‌نور (نویسنده مسئول).

Email: faghihialireza@gmail.com

۳- استادیار، مدیریت و برنامه‌ریزی، علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۳۱

### مقدمه

عالم وجود با همه‌ی مراتب خود، مظهر و تجلای پروردگار یکتا و در تسبیح و تحمید خدای متعال است و انسان به‌عنوان اشرف مخلوقات در بین تمام موجودات، دارای جایگاه ممتازی در هستی است، و کمالی غیر از محقق ساختن فلسفه خلقت ندارد و آن شناخت حضرت احدیت و بندگی می‌باشد. لذا تربیت فرایندی در راستای راهیابی به حد و سع آدمی به اسماء و صفات حضرت باری تعالی و آن مقصد می‌باشد. قطعاً این مهم، در پرتو شناخت خدا و ایمان به او که در روایات به معرفه الله تعبیر می‌شود، میسر می‌باشد و این معرفت سنگ بنای اسلام بوده و از ارزش والایی برخوردار است، امیرالمومنین (ع) می‌فرماید: معرفه الله سُبْحَانَهُ اَعْلَى الْمَعَارِف معرفت به خدا، بلند مرتبه‌ترین معرفت است (داودی، ۱۹۹۹).

همچنین امام حسین (ع) می‌فرماید: اَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ مَا خَلَقَ الْعِبَادَ إِلَّا لِيَعْرِفُوهُ. ای مردم خدای بزرگ، بندگان را نیافرید مگر برای آنکه او را بشناسند (شریفی، ۲۰۱۰).

بنابراین با استناد به تعالیم و حیانی و مضامین روایات با ترسیم چشم‌انداز کمال و سیر تحقق و وصول آن غایت متعالی، به جایگاه تربیت عرفانی که متضمن کمال معرفت به ذات حضرت باری تعالی است، می‌توان پی برد. از این رهگذر رجحان معرفه الله در باب تربیت عرفانی به‌عنوان رکن رکین تربیت دینی و دربرگیرنده‌ی همه‌ی آموزه‌های دینی آشکار می‌گردد (همان: ۵).

تربیت عرفانی در سنت اسلامی فرایندی است که هدف آن تهذیب نفس، تقرب به خدا و کشف حقایق معنوی از طریق سلوک باطنی است. اخلاق در این مسیر، نه صرفاً رعایت قواعد ظاهری بلکه پرورش فضایل باطنی مانند صداقت، توکل، ایثار و اخلاص است که پایه‌های سلوک را شکل می‌دهد (جوادی آملی، ۲۰۲۲).

تعلیم و تربیت عرفانی اوج و کمال نهایی و هدف آرمانی تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی است، که یکی از ساحت‌های ششگانه تربیت در سند جامع تحول بنیادین آموزش و پرورش است، حیات طیبه، کمال نهایی، قرب الهی و ربوبی شدن، هدف نهایی تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی است که اساس تربیت عرفانی است و سایر ابعاد تربیت آدمی نیز بایستی در پرتو این آرمان نگریسته شود (افشار، ۲۰۱۳). با توجه به اهمیت تربیت عرفانی، شورای عالی انقلاب فرهنگی در حال برگزاری نشست‌های تخصصی و هم‌اندیشی در طراحی «نظریه عرفانی تعلیم و تربیت»، است، این نظریه پیشنهادی، به‌دنبال آن است، که «چگونه می‌توان بر مبنای مکاتب و حوزه‌های فکری در جهان اسلام، از جمله مکتب عرفان اسلامی، نظریه یا نظریه‌های جدید بومی در حوزه تعلیم و تربیت تولید کرد؟ و یا به‌عبارت دیگر آیا مکتب عرفان اسلامی ظرفیت لازم برای ایجاد نظریه‌های بومی در قلمرو تعلیم و تربیت که بتواند در سطح جهانی نیز مورد اقبال قرار گیرد، را دارد؟ مبانی ارزش شناسی این نظریه اخلاق و زیبایی بیان گردیده است، که توسط صاحب نظران شورای عالی انقلاب فرهنگی تصویب

گردیده است (دبیر خانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۲۰۱۷). هدف بعثت پیامبر اکرم (ص) اتمام مکارم اخلاق است (نوری، ۱۹۸۷). انسان در پرتو اخلاق می‌تواند نفس خویش را از پستی‌ها، ظلمت‌ها و کدورت‌ها برهاند و به برترین کمالات باریابد و به کمال نهایی که قرب خداوندی است برسد (طوسی، خواجه نصیرالدین، ۱۹۹۰). خداوند خلقت هر چیزی را نیکو آفرید (قرآن، سجده: ۷) منشاء تمام زیبایی‌ها، الهی است (قرآن، زمر: ۶۲) و با توجه به اهمیت تربیت عرفانی به‌عنوان بعدی مهم از تربیت در جامعه اسلامی که مکمل تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی است و همسو با تلاش دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، در تدوین «نظریه عرفانی تعلیم و تربیت»، در این پژوهش، سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی با توجه به مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی (اخلاق و زیبایی) مورد بررسی قرار گرفته است.

### تعاریف مفاهیم و اصطلاحات

ارزش‌شناسی: فلسفه ارزش‌ها از ماهیت آرمان‌ها یا ارزش‌های مطلق یا خیر و زیبایی بحث می‌کند. ارزش‌شناسان در پی یافتن پاسخ پرسش‌هایی از این قبیل‌اند: ماهیت ارزش‌ها چیست؟ آیا آنها تعدادی مفاهیم ذهنی‌اند که اشیاء، امور و پدیده‌ها با آن ارزشیابی می‌شوند یا مستقل از ذهن و در خود اشیاء و امور و پدیده‌ها وجود دارند؟ آیا ارزش‌ها شأن و مرتبه یکسانی دارند یا دارای سلسله مراتب‌اند؟ منطق، علم اخلاق و زیبایی‌شناسی از مباحث مهم ارزش‌شناسی‌اند (ابراهیم‌زاده، ۲۰۰۴: ۱۸).

تربیت عرفانی: مسیر تزکیه، تهذیب، شیوه حرکت در راه تعالی و عروج روح و طی مدارج کمال از مرحله سیر الی الله تا وصول بالله را سیر و سلوک دانسته‌اند و این همان تربیت عرفانی است (سجادی، ۱۹۹۱).

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در حقیقت برنامه راهبردی آموزش و پرورش و یکی از گسترده‌ترین طرح‌های نرم‌افزاری است که با تأکید بر جنبه‌های کیفی، رابطه عناصر نظام در درون و با محیط پیرامون و مباحث ساختاری در آن تدوین شده است. قلمرو سند، عرصه‌های توسعه اعم از اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را در آموزش و پرورش دربر می‌گیرد و برای آنها تعیین تکلیف می‌کند. این سند پایه، ملاک و راهنمای تصمیم‌گیری‌های اساسی برای هدایت راهبردی، نظارت و ارزشیابی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی به منظور تحقق تحولات محتوایی و ساختاری است. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، نظام تعلیم و تربیت، نهادی اجتماعی و فرهنگی و سازمان یافته است که مسئولیت آماده‌سازی دانش‌آموزان، جهت تحقق مرتبه‌ای از حیات طبیعه در همه ابعاد آن را بر عهده دارد (رعنائی، ۲۰۱۴).

برنامه درسی ملی، سندی عملیاتی برای تحقق سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است، که نقشه کلان برنامه درسی و چارچوب نظام برنامه‌ریزی درسی کشور را به منظور تحقق اهداف آموزش

و پرورش نظام جمهوری اسلامی تعیین و تبیین می‌نماید (دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش، ۲۰۱۲).

### مبانی نظری و پیشینه پژوهش

عرفان در لغت به معنای معرفت (شناخت) است. واژه «عرفان» و «معرفت» از نظر لغوی به معنای «شناختن» می‌باشد. اما در اصطلاح متفاوت‌اند «معرفت هر نوع شناختی را شامل می‌شود، اما عرفان، شناخت ویژه‌ای است که از راه شهود درونی و دریافت باطنی حاصل می‌شود. و در واقع عرفان عبارت است از شناخت شهودی و باطنی خدای متعال، اسماء، صفات و افعال او» بنابراین عرفان از سنخ مفاهیم و الفاظ و صورت‌های ذهنی نیست، بلکه از سنخ یافتن و دریافتن است (مطهری، ۱۹۹۰).

مبانی ارزش‌شناسی نظری عرفانی تعلیم و تربیت: دارای ابعاد زیبایی، عشق و اخلاق است در حقیقت هر سه این ابعاد، یک حقیقت بیش نیستند، که همان جوهره هستی و پرتو وجود الهی محسوب می‌شوند (دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۲۰۱۷).

جایگاه اخلاق، رفیع و نقش آن در کمال و سعادت فردی و اجتماعی انسان عمیق و آثار شگرف آن در زندگی مادی و معنوی آدمی بی‌بدیل است (فیض کاشانی، ۲۰۰۴).

اخلاق عرفانی، اخلاقی است که با رویکردی سلوکی - عرفانی شکل و شاکله یافته و در طول قرون متمادی به وسیله عارفان تحقق پیدا کرده و ترویج شده است. اخلاق عرفانی بر سیر و سلوک و کشف و شهود مبتنا یافته که اخلاق قبل از وصول، حین وصول و بعد از وصول را با مراتب وجودی از تخلیه تا فناء شهودی دربرمی‌گیرد. این اخلاقی است که به مقیاس گسترده‌ای از کتاب و سنت بهره جسته است (رودگر، ۲۰۱۷).

زیبایی، همچون عشق از جلوه‌های هستی به‌شمار می‌آید، از آنجا که کمال و مطلق هستی خداوند است بالطبع کمال زیبایی نیز از آن خداوند است. حق تعالی که زیبای مطلق است اسما و صفات خود را در کائنات متجلی کرده تا هر ذره‌ای به اندازه استعداد خویش به کمال نایل شود، اما این انسان است که با بهره‌مندی از آئینه «دل» - که جایگاه جمیع اسما و صفات زیبای حق تعالی است - زیبایی‌های او را به تمام و کمال بازتاب می‌دهد (اسماعیل‌پور، ۲۰۱۷).

خوبی، زیبایی، کمال و تابناکی، همه از آن خداوند است. زیرا هر آنچه غیرخداوند است آیت و نشانه اوست و نشان، از خود چیزی ندارد و تنها حکایتگر صاحب نشان است (طباطبایی، سید محمدحسین، ۱۹۹۶).

در نگرش اسلامی خداوند جمال مطلق و دوستدار زیبایی‌ها، هم دارای نیکوترین نام‌ها (له الاسماء الحسنی) و هم نیکوترین آفرینندگان (احسن الخالقین) است، او هرچیز را با نیکوترین وجه آفریده و هم او بهترین تناسب و هماهنگی را به جهان هستی بخشیده است. همچنین دوستدار زیبایی و جمال

را خداوند به‌طور فطری در وجود انسان خلق کرده است به‌طوری‌که قسمت مهمی از زندگی آدمی را توجه به امور زیبایی ظاهری و باطن تشکیل می‌دهد. البته باید توجه داشت که تمایل و گرایش آدمی به زیبایی و هنر همچنان که می‌تواند زمینه‌ساز رشد و تعالی و کمال انسان شود، ممکن است زمینه‌ای مناسب برای انحراف و انحطاط و لغزش او نیز باشد. لذا در زیباشناسی و هنر اسلامی اصل تصعید و الایش عواطف زیبایی شناختی مطرح است تا زیبایی‌های حقیقی حیات در پشت پرده زیبایی‌های ظاهری پنهان نماند. از این‌رو هنر، در حقیقت، مظهر خلاقیت‌های بشر است که شناخت و بهره‌برداری از آن در حرکت تکاملی انسان به سوی خداوند- آفریننده نبوغ و استعدادهای هنری- تأثیر عمیق دارد. توجه به غایت نیز مطرح است زیرا در هر حال، زیبایی‌ها با توجه به غایت هستی یا هدف زندگی آدمی تعیین می‌شود (دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۲۰۱۱).

فناپی اشکوری (۲۰۲۲) در پژوهشی تحت عنوان «زیباشناسی در عرفان اسلامی» را مورد بررسی قرار دادند، یافته‌ها نشان داد: یکی از محورهای اصلی زیبایی در تربیت عرفانی، زیبایی درونی، تجلی فضایل اخلاقی است. پاکسازی قلب از رذایل و آراستن آن به فضایی مانند اخلاص، تواضع و محبت، زیبایی باطنی ایجاد می‌کند که مقدمه فنای فی الله است.

امیدی محمود و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «طراحی الگوی برنامه درسی تربیتی اخلاقی بر اساس دیدگاه آیت الله جوادی» را مورد بررسی قرار دادند، یافته‌ها نشان داد: مبانی ارزش شناسی تربیت اخلاقی به شرح ذیل می‌باشد: الف) عقل و اولیای الهی راهنمایان شناخت زیبایی یا زشتی افعال هستند. ب) هنر اشاعه دهنده مفاهیم اخلاقی غنی است. ج) هنری که به کمال هستی بر می‌گردد زیبایی و جمال حقیقی است. د) منشاء گزاره‌های اخلاقی عینی و واقعی است. هـ) گزاره‌های اخلاقی قابل تجربه و حجت پذیر هستند. د) پایگاه گزاره‌های اخلاقی ثابت و کلی هستند.

جوادی آملی (چاپ ۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «مراحل اخلاق در سلوک عرفانی» را مورد بررسی قرار دادند، یافته‌های پژوهش نشان داد: محورهای اصلی اخلاق در تربیت عرفانی، بدین شرح است: ۱- تهذیب نفس: پاکسازی قلب از رذایل (حسد، تکبر، غفلت) ۲- مراحل سلوک: اخلاق در هر مرحله (شریعت، طریقت، حقیقت) نقش متفاوتی دارد، ابتدا تمرکز بر عمل به فرائض و ترک محرمات است و در مراحل بالاتر، بر شهود و فنای در حق تعالی تأکید می‌شود. ۳- هدف نهایی: اخلاق عرفانی ابزاری برای وصال به خدا و تحقق انسان کامل است، نه صرفاً کنترل رفتارهای بیرونی.

دادبه اصغر (۱۳۸۵) در پژوهشی با عنوان «کلیات فلسفه» را مورد بررسی قرار دادند و اظهار داشتند: زیبایی در مراحل عالی آن با خیر و نیکی یکی است؛ میزان زیبایی هر موجود بستگی به تام و تمام با میزان بهره‌ای دارد که آن موجود از زیبایی مطلق دارد همچنان که افلاطون زیبایی‌های این جهانی را به منزله سایه‌های زیبایی مطلق می‌دانست که هر چه بهره آن‌ها از زیبایی مطلق بیشتر باشد، زیباتر خواهند بود.

کریستوفری و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهشی تحت عنوان «اهداف و روش‌های تربیت دینی شناختی مبتنی بر عرفان» را مورد بررسی قرار دادند، یافته‌ها نشان داد: تربیت زیبایی‌شناسانه‌ی دینی مبتنی بر عرفان، بر مبنای عشق و جذبه‌ی عشق الهی مبتنی بر اصول معرفت می‌باشد که با کسب مقامات زیبایی ابعاد زیبایی‌شناسانه‌ی دینی (ایمان و اخلاق) به‌عنوان مقامات زیبایی عشق الهی در مسیر جذبه‌ی عشق الهی قرار گرفته و به معرفتی شهودی از عشق و زیبایی معنوی می‌رسد.

جان اریکر (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان «آموزش معنوی، تفاوت‌های فرهنگی، مذهبی و اجتماعی دیدگاه‌های جدید برای قرن بیست و یکم» اظهار می‌نماید: معنویت (اخلاق) می‌تواند پرورش دهنده انسان‌ها برای درک کامل ظرفیت‌های زیبا شناختی و احساسی و توسعه مهارت‌های ارتباطی باشد.

عبده، مصطفی (۱۹۹۰) در پژوهشی تحت عنوان «المدخل الی فلسفه الجمال» ابراز داشتند: زیباشناسی و اخلاق رابطه تنگاتنگ و نزدیکی دارند این گرایش از دیر باز وجود داشته است که خوبی و زیبایی یکی است، یونانیان از زیبایی و نیکی به یک لفظ تعبیر می‌کردند همچنان که قائل به وحدت زیبایی و کمال بودند و در فلسفه یونان، زیبایی و اخلاق آمیخته بود.

شوئون، فریتھیوف (۱۹۸۱) در پژوهشی با عنوان «باطن گرایی به‌عنوان طریقت و مسلک» اظهار می‌نماید: پیام زیبایی در عین حال، هم عقلانی است و هم اخلاقی: عقلانی است زیرا در جهان اعراض، وجود ذات مطلق را به ما منتقل می‌کند، بدون آن که متوسل به اندیشه انتزاعی شویم، اخلاقی است زیرا ما را متوجه می‌کند که چه چیزی را باید دوست بداریم.

در مورد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تعدادی پژوهش صورت گرفته که به بررسی موضوعات تربیتی و آموزشی نظیر ساحت‌های شش‌گانه تربیت، نظارت و راهنمایی تعلیماتی در سند مذکور و مضامین ارزش‌شناختی در مواجهه با بحران‌های اخلاقی جامعه پرداخته‌اند. در این پژوهش واکاوی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با توجه به مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی پرداخته شده است که دیگر نویسندگان تاکنون به این موضوع از این منظر و روش (تفهیم مقولات ارزش‌شناسی تربیت عرفانی «اخلاق و زیبایی» مورد تأیید صاحب نظران عرصه تعلیم و تربیت و سپس بررسی و مطابقت آن با سند تحول بنیادین) نپرداخته‌اند.

## روش پژوهش

روش پژوهش از نظر هدف، کاربردی، ولی از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، توصیفی تحلیلی با رویکرد کیفی بوده است. با توجه به تأیید مؤلفه‌های اخلاق و زیبایی به‌عنوان مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی در کرسی علوم رفتاری شورای عالی انقلاب فرهنگی، در گردآوری داده‌ها، مفاهیم بیانگر ارزش‌شناسی تربیت عرفانی در دو مؤلفه مذکور از طریق فیش‌برداری در چک لیست پانزده مقوله‌ای برای هر مؤلفه از پیشینه نظری، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی، منابع کتابخانه‌ای،

الکترونیکی، مقالات و نشریات معتبر تهیه و جدول انطباق چک لیست مقوله‌ای مؤلفه‌های اخلاق و زیبایی با سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی به روش توصیفی، تحلیلی تنظیم گردید. جامعه آماری پژوهش شامل: تمام متن سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مصوب سال ۱۳۹۰ شورای عالی آموزش و پرورش و متن کامل برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی مصوب سال ۱۳۹۱ شورای عالی آموزش و پرورش بوده است. با توجه به نوع روش تحقیق، همه بخش‌ها و صفحات سند تحول و برنامه درسی ملی، مورد بررسی قرار گرفته و نمونه‌گیری صورت نگرفته است. روایی صوری چک لیست مقولات مورد تأیید ۵ نفر از خبرگان دانشگاهی قرار گرفته و برای تعیین پایایی چک لیست، کل محتوای دو کتاب کدگذاری و ضریب توافق بین ارزیابی‌ها، تعیین و کدگذاری مشترک مورد توجه قرار گرفته است. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از تحلیل کیفی استفاده شده است.

### یافته‌های پژوهش

سوال پژوهش: مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی با توجه به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی چیست؟

در فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی در دو مؤلفه اخلاق و زیبایی مورد توجه قرار گرفته است. مقولات مرتبط با این مؤلفه‌ها، واکاوی و در قالب جدول شماره (۱) ارائه شده است.

جدول ۱: مبانی ارزش‌شناسی در تربیت عرفانی

| مؤلفه    | مقولات                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|----------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۱- اخلاق | ۱- "انک لعلی خلق عظیم" در حقیقت تو، به نیکوخلق عظیم، آراسته‌ای (قلم: ۴).                                                                                                                                                                                                           |
|          | ۲- "و یزکیهم و یعلمهم الکتاب و الحکمه" تزکیه نفس مقدم بر هر امر دیگری از جمله تعلیم است (جمعه: ۲).                                                                                                                                                                                 |
|          | ۳- پیامبر اکرم(ص): "انی بعثت لاتمم مکارم الاخلاق"، هدف بعثت پیامبر اکرم(ص) اتمام مکارم اخلاق است (نوری: ۱۹۸۷).                                                                                                                                                                     |
|          | ۴- پیامبر اکرم(ص): برترین شما، نیکوترین شما از نظر اخلاق است، آنان که خود را آماده خدمت کرده و همنشین نوازند با مردم انس می‌گیرند و مردم با آنان انس می‌گیرند (سجادی: ۱۹۹۵).                                                                                                       |
|          | ۵- حضرت علی(ع): فرضاً اگر نه امید بهشت داشتیم و نه ترس از دوزخ، نه ثوابی وجود داشت و نه عقابی، هر آینه عقلاً شایسته بود برای ما که در طلب مکارم اخلاقی و صفاتی باشیم که موجب کرامت و بزرگواری است، زیرا این صفات انسان را به کامیابی دلالت می‌کند (به نقل از محمدی ری شهری: ۱۹۹۶). |

|                                                                                                                                                                                                                                                             |  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| ۶- جایگاه اخلاق، رفیع و نقش آن در کمال و سعادت فردی و اجتماعی انسان عمیق و آثار شگرف آن در زندگی مادی و معنوی آدمی بی‌بدیل است (فیض کاشانی، ۲۰۰۴).                                                                                                          |  |
| ۷- تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی هم پیش‌نیاز سایر ساحت‌های تربیت تلقی می‌شود و هم بخشی در هم تنیده با آنها به شمار می‌آید (دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۲۰۱۱).                                                                                        |  |
| ۸- گرایش به خیر و فضیلت و مقوله اخلاق که از فطریات احساسی انسان است نه به دلیل منفعت و خود محوری بلکه به دلیل فضیلت و خیر عقلانی است (مطهری، ۱۹۹۰).                                                                                                         |  |
| ۹- فضیلت عدالت و رذیلت ظلم، ذاتی است، فضیلت صدق و رذیلت کذب گاهی به علت وجود امر مقدس‌تری، اقتضایی می‌شود (باقری، ۱۹۹۸).                                                                                                                                    |  |
| ۱۰- سیر زندگی انسان در طول تاریخ، نشان دهنده ترجیح فضایل بر رذایل است، اگر انسان در وضعیتی قرار گیرد که عوامل خارجی در تحریک او مؤثر نباشد و مشکلات و اضطراب، امکان انتخاب یکی از صفت‌ها را محدود نکند، فضیلت‌ها را بر رذیلت‌ها ترجیح می‌دهد (باقری، ۱۹۹۸). |  |
| ۱۱- علم اخلاق علمی کاربردی است که برای رسیدن به علم مکاشفه و معرفت شهودی، سالک را یاری می‌رساند (فیض کاشانی، ۱۹۶۳).                                                                                                                                         |  |
| ۱۲- انسان در پرتو اخلاق می‌تواند نفس خویش را از پستی‌ها، ظلمت‌ها و کدورت‌ها برهاند و به برترین کمالات باریابد و به کمال نهایی که قرب خداوندی است برسد (طوسی، خواجه نصیرالدین، ۱۹۹۰).                                                                        |  |
| ۱۳- اخلاق در باب خوبی‌ها و حق‌ها به بحث و گفت‌وگو و پژوهش می‌پردازد و می‌کوشد تا روشن سازد که انسان: چگونه باید باشد یا در زندگی چگونه باید رفتار کند تا به خوشی و سعادت دست یابد (دادبه، ۲۰۰۶).                                                            |  |
| ۱۴- با تربیت و تهذیب اخلاق، آدمی به کمال می‌رسد (غزالی به نقل از رفیعی، ۲۰۰۹).                                                                                                                                                                              |  |
| ۱۵- در دیدگاه شهود گرایی احکام اخلاقی از فطرت و ذوق انسان سرچشمه می‌گیرد (دادبه، ۲۰۰۶).                                                                                                                                                                     |  |

| مؤلفه     | مقولات                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|-----------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۲- زیبایی | <p>۱- "الذی احسن کل شی خلقه" خداوند خلقت هر چیزی را نیکو آفرید (قرآن، سجده: ۷) همه‌ی آفریده‌های ربوبی بر نیکوترین و زیباترین وجه ممکن خلق شده‌اند.</p> <p>۲- "الله خالق کل شی" من شاء تمام زیبایی‌ها، الهی است (قرآن، زمر: ۶۲)</p> <p>۳- تمام هستی آینه جمال الهی است و به همین دلیل زیبا است، انسان نیز به عنوان جزئی از این نظام، زیبا است چرا که مخلوق حق و آینده‌دار زیبایی وی است (عراقی، ۱۹۹۶).</p> <p>۴- زیبایی ریشه در فطرت آدمی دارد. وسیله و مقدمه شناخت باری تعالی و زیبایی مطلق است (نصری، ۲۰۰۲).</p> <p>۵- کسی که به درک زیبایی مطلق رسیده باشد ضمن آن که روحیه‌ای لطیف و معنابخش دارد همه جهان هستی را زیبا می‌بیند و حتی حوادث ناگوار را به شکل معنادار زیبا می‌بیند (کریمی، ۱۹۹۵: ۱۵۷).</p> |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| <p>۶- هر زیبایی و کمالی، رشحه و پرتوی از زیبایی کمال خداوند است، باری تعالی سرچشمه هر نیکی و کمال و زیبایی است (ملاصدرا به نقل از هاشمی‌نژاد، ۲۰۰۶).</p> <p>۷- گرایش به جمال و زیبایی که جز فطریات احساسی انسان است چه به معنی زیبایی دوستی و چه به معنی زیبایی آفرینی که نامش هنر است به معنی مطلق در انسان وجود دارد (مطهری، ۱۹۹۰).</p> <p>۸- زیبایی معقول یعنی زیبایی‌ای که فقط عقل انسان آن را درک می‌کند، پاره‌ای از کارها شکوه و عظمت و جلال و جمال و زیبایی خود را دارد، کیست که ببیند انسانی خود را فدای جامعه خودش می‌کند، برای خود مشقت می‌خرد که به دیگران آسایش برساند و تحسینش نکند (مطهری، ۱۹۹۰).</p> <p>۹- اگر بشر زیبایی‌های معنوی کارهای اخلاقی مانند: زیبایی فداکاری، استقامت، انصاف، گذشت، حلم، تحمل، جود و سخا را درک کند، همان‌طور که زیبایی حسی را درک می‌کند به سوی این اعمال جذب می‌شود (مطهری، ۱۹۹۰).</p> <p>۱۰- طبیعت، هنر و تعلیم دینی، عواملی در جهت سیر آفاق و انفس و شناخت زیبایی مطلق است (کریمی، ۱۹۹۵).</p> <p>۱۱- برای انگیزه بخشی نسبت به سلوک و تربیت عرفانی یکی از روش‌ها: آگاه سازی مرتبی نسبت به زیبایی‌های باطن عقاید، احکام و اخلاق است (رضایی تهرانی، ۲۰۱۳).</p> <p>۱۲- درک زیباشناسانه جهان و توجه به زیبایی‌های حقیقی، خود به خود، انسان را به سوی عالم معنا و جان هستی یعنی الوهیت، رهنمون خواهد ساخت (شمشیری، ۲۰۰۶).</p> <p>۱۳- اخلاق نوعی زیبایی معقول است (جعفری، ۱۹۹۰).</p> <p>۱۴- زیباترین تماشاگاه، بعد از دریا و آسمان، وجدان آدمی است (ویکتور هوگو به نقل از جعفری، ۱۹۹۰).</p> <p>۱۵- آنکه جاننش زیباست، جهاننش زیباست (جلال الدین محمد بلخی، ۲۰۰۷).</p> |  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|

با عنایت به مقولات مطرح شده مبانی ارزش شناسی (اخلاق و زیبایی) در جدول شماره (۱) فوق‌الذکر، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی مورد بررسی و مطابقت قرار گرفت، این واکوی درجداول (۲) و (۳) ذیل الذکر، گزارش و تفسیر شده است.

**جدول ۲: جایگاه « اخلاق » در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی**

| گزاره سند یا برنامه درسی ملی                                                 | بخش مربوطه                                 | شرح ارتباط                                   |
|------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------|----------------------------------------------|
| الف- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش                                          |                                            |                                              |
| ۱. یکی از ساحت‌های تعلیم و تربیت، تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی است. | فصل اول،<br>صفحه ۱۱<br>فصل اول،<br>صفحه ۱۳ | مستقیماً به تعلیم و تربیت اخلاقی پرداخته است |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>اشاره مستقیم به رعایت ارزش‌های انسانی و اخلاقی در جامعه اسلامی شده است.</p> <p>اشاره به رعایت اخلاق اسلامی در گزاره‌های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی: آموزه‌های قرآن کریم، سنت پیامبر اکرم(ص) و حضرات معصومین(ع) و کسب فضائل و بصیرت و تعالی اخلاقی دارد.</p> <p>مستقیماً به شایستگی‌های اخلاقی مربیان اشاره شده است.</p> <p>مستقیماً به تربیت انسانی متخلق به اخلاق اسلامی اشاره شده است.</p> <p>اشاره مستقیم به رشد اخلاقی معلم و دانش آموز دارد.</p> | <p>فصل دوم بیانیه ارزش‌ها صفحه ۱۵ و ۱۷</p> <p>فصل چهارم، چشم انداز، صفحه ۲۳</p> <p>فصل پنجم، هدف‌های کلان، صفحه ۲۴</p> <p>فصل ششم، راهبرد کلان، صفحه ۲۷</p> | <p>۲. در تعریف جامعه اسلامی، ارتباط میان اعضای جامعه به ارزش‌های انسانی و اخلاقی، معرفت، محبت و اطاعت از خدا معطوف است.</p> <p>۳. در بیانیه ارزش‌ها، سه مورد از گزاره‌های ارزشی، اشاره به رعایت اخلاق اسلامی دارد. الف) آموزه‌های قرآن کریم، نقش معنوی، اسوه‌ای، هدایتی و تربیتی پیامبر اکرم(ص) و حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) و ائمه معصومین (علیهم السلام) و ولایت مداری در تمام ساحت‌ها برای تحقق جامعه عدل جهانی ب) توجه به کرامت ذاتی و اکتسابی انسان و کسب فضایل اخلاقی از جمله: ایمان، تقوا، تولی، تبری، عمل صالح، خودباوری، روحیه مجاهدت، ظلم ستیزی، علم، حکمت، عفت، شجاعت، عدالت، صداقت، ایثار و فداکاری؛ ج) بصیرت و تعالی در زمینه‌های گوناگون عبادی- اخلاقی.</p> <p>۴. مدرسه در افق چشم انداز ۱۴۰۴ را، برخوردار از مربیان دارای فضایل اخلاقی و شایستگی‌های حرفه‌ای با هویت یکپارچه توحیدی بر اساس نظام معیار اسلامی در نظر گرفته است.</p> <p>۵- هدف‌های کلان تربیت انسانی موحد، مؤمن و معتقد به معاد، آشنا و متعهد به مسئولیت‌ها و وظایف در برابر خدا، خود، دیگران و طبیعت و متخلق به اخلاق اسلامی</p> <p>۶. راهبردهای کلان، ارتقاء معرفت و بصیرت دینی، انقلابی و سیاسی برای رشد و تعالی معنوی و اخلاقی معلمان و دانش آموزان و مشارکت برای ارتقای معنوی خانواده، به عنوان یک راهکار مطرح شده است.</p> |
| ب) برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| <p>مستقیماً به اخلاق اسلامی اشاره گردیده است.</p> <p>تقدم ترکیه بر تعلیم و تربیت و ارتقاء صلاحیت‌های اعتقادی و</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | <p>بخش دوم چشم‌انداز صفحه ۸</p> <p>بخش سوم: اصول ناظر بر</p>                                                                                                | <p>۱. چشم‌انداز برنامه درسی و تربیتی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی در افق ۱۴۰۴ تربیت نسلی موحد، مومن و معتقد به معاد و متخلق به اخلاق اسلامی است.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |

|                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>اخلاقی به اخلاق اسلامی اشاره دارد.</p> <p>اسوه و الگو بودن معلم و زمینه سازی رشد عقلانی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی، اشاره به اخلاق اسلامی دارد.</p>                                                                              | <p>برنامه درسی و تربیتی صفحه ۹</p> <p>بخش چهارم، رویکرد و جهت‌گیری کلی، صفحه ۱۲</p> | <p>۲. اصول ناظر بر برنامه درسی و تربیتی، اصول زیر به رعایت اخلاق اسلامی در برنامه‌های درسی اشاره دارند:</p> <p>- برنامه‌های درسی و تربیتی باید به نقش مرجعیت معلم در هدایت تربیتی برای تقدم تزکیه بر تعلیم، غنی سازی محیط تربیتی و یادگیری، فعال سازی دانش آموزان در فرآیند یادگیری و تربیت پذیری و ترغیب آنان نسبت به یادگیری مستمر توجه نماید. همچنین زمینه‌ی ارتقاء صلاحیت‌های اعتقادی، اخلاقی، حرفه‌ای و تخصصی را فراهم سازد.</p>                                                                                                                                                                                                   |
| <p>تربیت اخلاقی در کنار دیگر ابعاد تربیت مورد توجه قرار گرفته و عمل به آموزه‌های دینی و انجام آگاهانه و مومنانه واجبات و ترک محرمات امری ارزشی و اخلاقی است.</p>                                                                      | <p>بخش ششم، هدف کلی برنامه‌های درسی، صفحه ۱۶ و ۱۸</p>                               | <p>۳. در رویکرد و جهت‌گیری کلی، آمده است: معلم در مسیر راه انبیاء و ائمه اطهار(ع) اسوه‌ای امین و بصیر برای دانش آموزان است، با شناخت و بسط ظرفیت‌های وجودی دانش آموزان و خلق فرصت‌های تربیتی و آموزشی زمینه درک و انگیزه اصلاح مداوم موقعیت آنان را فراهم می‌سازد، زمینه ساز رشد عقلانی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی دانش آموزان است.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <p>تعهد به رعایت ارزش‌های اخلاقی در تمام شئون زندگی و التزام به ارزش‌های اخلاقی در استفاده از علوم و فناوری نوین، اشاره مستقیم به اخلاق اسلامی دارد و ارزش‌های اخلاقی به عنوان یکی از شایستگی‌های پایه مطرح و توضیح داده شده است.</p> | <p>بخش هفتم، شایستگی‌های پایه، صفحه ۱۶ تا ۱۹</p>                                    | <p>۴. در هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی آمده است: تربیت یکپارچه عقلی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی دانش آموزان و عمل به آموزه‌های دینی و انجام آگاهانه و مومنانه واجبات و ترک محرمات.</p> <p>۵. در شایستگی‌های پایه، موارد زیر بیان شده است که مرتبط با اخلاق اسلامی است.</p> <p>رعایت تقوی الهی در تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی، متعهد به ارزش‌های اخلاقی از جمله: صدق، صبر، احسان و رأفت، حسن خلق، حیا، شجاعت، خویشتن‌داری، قدرشناسی، رضا، عدالت، قناعت، نوع دوستی و تکریم والدین و معلم در شئون و مناسبات فردی و اجتماعی، ارزش قائل شدن برای کار و معاش حلال و داشتن روحیه تلاش مستمر، ارزش قائل شدن برای مخلوقات هستی و محیط</p> |

|                                                                                                                                                                                                           |                                   |                                                                                           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|
| زیت، التزام به اصول و ارزش‌های اخلاقی در استفاده از علوم و فناوری‌های نوین. ۶. ضرورت و کارکرد حوزه تربیت و یادگیری قرآن و عربی آمده است: تعمیق معرفت و ایمان دانش آموزان به اعتقادات، اخلاق و احکام الهی. | بخش هشتم، حوزه‌های تربیت، صفحه ۲۲ | اشاره مستقیم به نقش یادگیری قرآن و زبان قرآن در تعمیق اعتقادات و اخلاق و احکام الهی دارد. |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|

با توجه به داده‌های جدول شماره (۲) فوق در واکاوی مؤلفه اخلاق در مبانی ارزش‌شناسی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی یکی از ساحت‌های تعلیم و تربیت، تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی است که مستقیماً به تربیت اخلاقی پرداخته شده است و در دیگر بخش‌ها نیز اشاره و تأکید گردیده است.

### جدول ۳: جایگاه «زیبایی» در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی

| گزاره سند یا برنامه درسی ملی                                                                                                                                                                                                                                                                        | بخش مربوطه                                   | شرح ارتباط                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| الف- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| ۱. یکی از ساحت‌های تعلیم و تربیت، تعلیم و تربیت زیباشناختی و هنری است.                                                                                                                                                                                                                              | فصل اول، صفحه ۱۱                             | تعلیم و تربیت زیباشناختی و هنری به صورت مستقیم به زیبایی مطلق و آفریننده زیبایی‌ها و ابعاد مختلف زیبایی و هنر، می‌پردازد.                                                                                                                                                |
| ۲. یکی از راهکارها این گونه بیان شده است: پرورش تربیت یافتگانی که با قدرشناسی و درک زیبا شناسانه آفرینش الهی و مصنوعات هنرمندانه بشری، درک مفاهیم فرهنگی و میان فرهنگی و بهره‌گیری از قدرت تخیل، توانمندی‌های لازم در خلق آثار فرهنگی و هنری در سطح ملی و جهانی بر اساس نظام معیار اسلامی می‌کوشند. | فصل هفتم، اهداف و راهکارهای عملیاتی، صفحه ۳۱ | اشاره مستقیم به مقوله زیباشناسی در درک آفرینش الهی و مصنوعات هنرمندانه بشری و هنری در سطح ملی و جهانی بر اساس نظام معیار اسلامی دارد. درک زیباشناسانه جهان و توجه به زیبایی‌های حقیقی، خود به خود، انسان را به سوی عالم معنا و جهان هستی یعنی الوهیت، رهنمون خواهد ساخت. |

| ب) برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                             |                                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|
| گزاره سند یا برنامه درسی ملی                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | بخش مربوطه                                  | شرح ارتباط                                                                        |
| ۱. در شایستگی‌های پایه آمده است: ایمان به ارزشمندی، هدفمندی و قانون‌مندی خلقت و باور به زیبایی‌های جهان آفرینش به‌عنوان مظاهر فعل و جمال خداوند.                                                                                                                                                                                              | بخش هفتم، شایستگی‌های پایه، صفحه ۱۷         | اشاره به ارزشمندی پدیده‌ها و قوانین حکیمانه جهان و باور به زیبایی‌های جهان آفرینش |
| ۲. ذیل حوزه تربیت و یادگیری فرهنگ و هنر موارد زیر آمده است که به زیباشناسی اشاره دارد.<br>- فرهنگ شامل: باورها و ارزش‌ها، تاریخ گذشته، مفاخر ملی، آداب و سنت‌ها، زیباشناسی و قدرشناسی نسبت به نشانه‌های جمال الهی و زیبایی‌ها در پیشینه فرهنگی جامعه (نمادها، آداب و رسوم، ارزش‌ها، اسوه‌ها و اسطوره‌ها) و حفظ و تعالی آن است.                | بخش هشتم، حوزه‌های تربیت و یادگیری، صفحه ۲۵ | اشاره به باورها و ارزش‌ها و زیباشناسی جلوه‌های الهی                               |
| - تربیت هنری زمینه درک زیبایی‌ها و نظم هستی که یکی از راه‌های شناخت خداوند و قدرشناسی نسبت به زیبایی‌ها و خالق آنهاست را فراهم می‌کند. سازماندهی فعالیت‌ها در قالب رویکرد تربیت هنری موجب درک زیبایی‌های طبیعت، محیط زندگی و آثار فرهنگی هنری، تقویت حواس، تخیل، تفکر، توان درک معانی آشکار و پنهان و غنا بخشیدن به ادراک حسی و عاطفی می‌شود. | بخش هشتم، حوزه‌های تربیت و یادگیری، صفحه ۲۷ | اشاره مستقیم به مقوله زیباشناسی پدیده‌ها با استفاده از زبان هنر                   |

با توجه به داده‌های جدول شماره (۳) فوق، در واکاوی مؤلفه زیبایی در مبانی ارزش‌شناسی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی، تعلیم و تربیت زیباشناختی و هنری به‌صورت مستقیم به زیبایی مطلق و آفریننده زیبایی‌ها و ابعاد مختلف زیبایی و هنر، می‌پردازد. و در دیگر بخش‌ها نیز اشاره و تأکید گردیده است.

## بحث

این نتایج با نتایج پژوهش: امیدی محمود و دیگر همکاران (۲۰۲۲)، جوادی آملی عبدالله (۲۰۲۲)، محمص مرضیه (۲۰۱۶)، اقبال سعیدی ابواسحق (۲۰۱۵)، دادبه اصغر (۲۰۰۶)، کریستوفری و همکاران (۲۰۱۶)، جان اریکر (۲۰۱۱)، عبده، مصطفی (۱۹۹۰) و شوئون فریتیهیوف (۱۹۸۱) همخوانی دارد و نتایج این پژوهش‌ها بیانگر این است که: اخلاق، مقوله‌ای محوری در عرصه حیات جوامع و عنصری تعیین کننده در سرنوشت افراد و سعادت یا شقاوت ایشان است تا آنجا که پیامبر اسلام (ص) هدف بعثت خود را تتمیم اخلاق معرفی کرده است؛ کارکرد اخلاق، تعامل صحیح با دیگران و قضاوت منصفانه در مورد افراد و گاهی سایر پدیده‌های عالم هستی است. تربیت دینی و اخلاقی از رهیافت‌هایی هستند که در فلسفه تعلیم و تربیت معاصر دارای جایگاهی مشخص هستند. زبان هنری عرفان که در قالب ادبیات عرفانی ظاهر می‌شود بُعد عاطفی احساسی دانش‌آموزان را تعادل می‌بخشد و فراگیران را از دل‌بستگی‌های کاذب می‌تواند نجات دهد. رسیدن متربی به زیبایی بینی مادی و معنوی او را بهتر در مسیر رشد اخلاقی قرار می‌دهد به‌صورتی که می‌تواند جلوه‌های زیبایی خلقت خداوند را درک کند و نسبت به پابندی به ارزش‌های اخلاقی مقید سازد. زیبایی کارهای خدا مطلق است نه نسبی تا تنها به خود آن ذات اقدس یا برخی اشیاء خوب و زیبا باشد فعل خدا سراسر جمال و جمال او جمیل مطلق و کمال او کامل صرف است. معنویت (اخلاق) می‌تواند پرورش دهنده انسان‌ها برای درک کامل ظرفیت‌های زیباشناختی و احساسی و توسعه مهارت‌های ارتباطی باشد. تربیت زیبایی‌شناسانه‌ی دینی مبتنی بر عرفان، بر مبنای عشق و جذبه‌ی عشق الهی مبتنی بر اصول معرفت می‌باشد که با کسب مقامات زیبای ابعاد زیبایی‌شناسانه‌ی دینی (ایمان و اخلاق) به‌عنوان مقامات زیبایی عشق الهی در مسیر جذبه‌ی عشق الهی قرار گرفته و به معرفتی شهودی از عشق و زیبایی معنوی می‌رسد. زیباشناسی و اخلاق رابطه تنگاتنگ و نزدیکی دارند و پیام زیبایی هم عقلانی و هم اخلاقی است.

## نتیجه‌گیری

با عنایت به مطابقتی که از گزاره‌های سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران با مقوله‌های مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی انجام شد، مشخص گردید که مبانی فلسفی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی «اخلاق و زیبایی» است و به‌صورت مستقیم در قالب ساحت‌های تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی و تعلیم و تربیت زیباشناختی و هنری در سند تحول بنیادین اشاره و تأکید گردیده است. لذا می‌توان گفت مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی با توجه به سند تحول بنیادین به شرح ذیل در نظام تعلیم و تربیت نقش دارد: آموزه‌های قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم (ص) و حضرات معصومین (ع) که گزاره‌های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی است همگی تأکید بر جایگاه منبع و والای اخلاق اسلامی دارند. رعایت اخلاق اسلامی و کسب فضایل اخلاقی از جمله: ایمان،

تقوا، تولی، تبری، عمل صالح، خودباوری، روحیه مجاهدت، ظلم ستیزی، علم، حکمت، عفت، شجاعت، عدالت، صداقت، ایثار و فداکاری، بصیرت و تعالی در زمینه‌های گوناگون عبادی- اخلاقی مورد توجه سند تحول است. تقویت مستمر و تحکیم فضایل اخلاقی در محیط‌های تربیتی با استفاده از تمام ظرفیت‌های آموزشی و تربیتی با تأکید بر اولویت کرامت و عزت نفس، حیاء و عفت، صداقت، مسئولیت‌پذیری و نظم در تمام دوره‌های تحصیلی مورد توجه قرار گرفته است.

در برنامه درسی ملی، چشم‌انداز برنامه درسی و تربیتی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی تربیت نسلی موحد، مؤمن و معتقد به معاد و متخلق به اخلاق اسلامی است. یکی از ویژگی‌هایی برنامه درسی، مبتنی بودن بر مبانی و ارزش‌ها و معارف اسلام ناب محمدی(ص) بیان شده است. تمامی اجزا و عناصر برنامه‌های درسی و تربیتی باید مبتنی بر مبانی توحیدی و اصول و ارزش‌های اسلام ناب محمدی(ص) باشد در حوزه‌های یادگیری ذیل حوزه یادگیری حکمت و معارف اسلامی که شامل اعتقادات، اخلاق و احکام است اشاره به نقش محوری اخلاق در تکوین شخصیت انسان دارد. یکی از هدف‌های کلی برنامه‌های درسی و تربیتی، تربیت یکپارچه عقلی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی دانش‌آموزان و عمل به آموزه‌های دینی و انجام آگاهانه و مؤمنانه واجبات و ترک محرمات می‌باشد. دستیابی به کمال در اخلاقیات و ارزیابی فرهنگ بشری بر اساس نظام معیار در گرو دستیابی دانش‌آموزان به ابزار و رسانه‌هایی با توان بازنمایی دامنه و عمق ارزش‌هاست.

با توجه به مؤلفه «اخلاق» در مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی، اخلاق جزء فضایل فطری انسان در قرآن کریم است، تزکیه نفس مقدم بر هر امر دیگری از جمله تعلیم و تعلم است و پیامبر اکرم(ص): هدف بعثت خود را اتمام مکارم اخلاق بیان فرمودند و برترین انسان‌ها را، نیکوترین از نظر اخلاق دانسته‌اند، اخلاق زبان مشترک همه انسان‌ها با همه تنوع فرهنگی و مذهبی و نژادی در طول حیات بشری است، همه ذرات عالم هستی به سوی کمال در حرکتند و مسیر امر الهی را طی می‌کنند، انسان نیز سعی می‌کند با رسیدن به کمال مطلوب خود را با سایر مخلوقات وفق دهد و با مجموعه جهان آفرینش هماهنگ سازد، راه هماهنگ شدن با نظام پیوسته جهان، در سیر به سوی کمال مطلوب، کسب فضائل اخلاقی است که در نظام تعلیم و تربیت می‌بایست در تمام عرصه‌ها محور، پیش‌نیاز و هم‌بخشی درهم تنیده با سایر ساحت‌های تربیتی واقع گردد تا زمینه هدف‌نهایی تربیت عرفانی که رشد معنوی، حیات طیبه و قرب الهی است فراهم گردد.

در سند تحول بنیادین، تعلیم و تربیت زیباشناختی و هنری به‌صورت مستقیم به زیبایی مطلق و آفریننده زیبایی‌ها و ابعاد مختلف زیبایی و هنر، می‌پردازد. تکیه به ارزش غایی زندگی- قرب الی الله در حیات طیبه اشاره به رسیدن به زیبایی مطلق و مترتب شدن و تجلی اسماء و صفات الهی در وجود انسان است و ارزش‌های مقبول دین اسلام بیانگر زیبایی‌های معقول و معنوی است. در برنامه درسی ملی، ایمان به ارزشمندی، هدفمندی و قانون‌مندی خلقت و باور به زیبایی‌های جهان آفرینش به‌عنوان مظاهر فعل و جمال خداوند مورد توجه قرار گرفته است.

با توجه به مؤلفه «زیبایی» در مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی، منشاء تمام زیبایی‌ها الهی است، خداوند خلقت هر چیزی را نیکو آفریده است، تمام هستی آئینه جمال الهی است و به همین دلیل زیباست. زیبایی ریشه در فطرت آدمی دارد و وسیله و مقدمه شناخت باریتعالی و زیبایی مطلق است، هر زیبایی و کمالی، رشحه و پرتوی از زیبایی کمال خداوند است، باریتعالی سرچشمه هر نیکی و کمال و زیبایی است.

اگر مربیان زمینه درک زیبایی معنوی کارهای اخلاقی مانند: زیبایی فداکاری، استقامت، انصاف، گذشت، حلم، تحمل، جود و سخا را برای متربیان فراهم کنند همان‌طور که زیبایی حسی را درک می‌کنند به سوی این اعمال جذب می‌شوند از دیگر وظایف مربیان آگاه‌سازی مربی نسبت به زیبایی‌های باطن عقاید، احکام و اخلاق است. درک زیباشناسانه جهان و توجه به زیبایی‌های حقیقی و معقول، خود به خود، انسان را به سوی عالم معنا و جان هستی یعنی الوهیت رهنمون خواهد ساخت و تحول درونی فراروی متربیان خواهد گشود.

لذا فراهم نمودن زمینه آگاهی و بصیرت و اقدام عملی نسبت به مبانی ارزش‌شناسی تربیت عرفانی (اخلاق و زیبایی) در نظام تعلیم و تربیت، که در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در ساحت‌های تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی و تعلیم و تربیت زیباشناختی و هنری مطرح گردیده است، باعث زمینه رشد معنوی و تحول باطنی مربیان، متربیان و تحقق مراتب حیات طیبیه در ابعاد مختلف و قرب الهی خواهد شد که آماده‌سازی و تمهید جامعه زیبا و اخلاق مدار مهدوی(عج) را در بر خواهد داشت.

## References

- The Holy Quran, translated by Ansarian, Hossein, (2015). Qom: Dej Publications.
- Abdo, Mustafa (1990). *al-Madkhal al-Falsaf al-Jamal*, second edition, Cairo, Madbouli School.
- Afshar, Vali Allah. (2013). *Explanation of Educational Methods in Islamic Mysticism with Emphasis on Nahjul-Balagha*. (Master's Thesis). Azad-Islami Non-Governmental Organization – Islamic Azad University, Central Tehran Branch – Faculty of Educational Sciences and Psychology. (In Persian)
- Bagheri, Khosrow (1998). *Principles of Moral Education Methods*, Tehran: Islamic Propaganda Organization. (In Persian)
- Cristofori, Irene, Bulbulia, Joseph, John H. Shaver, Wilson, Marc. (2016). “The aims and methods of aesthetic religious education based on mysticism”. *Neuropsychologia*, Volume 80, 8 January 2016, Pages 212-220.
- Dadbeh, Asghar (2006). *Generalities of Philosophy*, Tehran, Payam Noor University Publications. (In Persian)

- Davoodi, Mohammad (1999). *Religious Education: The Educational Life of the Prophet (PBUH) and the Ahl al-Bayt (AS)*, Qom: Hawza and University Research Institute Publications, page 38. (In Persian)
- Ebrahimzadeh, Isa (2004). *Philosophy of Education*, Tehran: Payam Noor University Publications, page 18. (In Persian)
- Erricker, c.ota & c. Erricker (Eds.) *spiritual education; cultural, religious and social differences, New perspectives for the 21 st century* (pp.156-169) Brighton, England: Sussex Academic press.
- Faiz Kashani, Mulla Mohsen (1383 AH), *The Truths in the Virtues of Ethics*, Qom: Islamic Publishing Institute.
- Fanaei Eshkouri, Mohammad (2012). "Characteristics of Shiite Mysticism, Shiite Studies Quarterly", Year 8, Issue 32. (In Persian)
- Fanaei Eshkouri, Mohammad (2022). "Aesthetics in Islamic Mysticism", Tehran, Iranian Research Institute for Wisdom and Philosophy.(In Persian)
- Hashemi Nejad, Hossein (2006). "Introduction to the Philosophy of Art from the Perspective of Great Islamic Philosophers", Qabsat, 11, p. 312. (In Persian)
- Iraqi, Fakhr al-Din (1996). *Iraqi Generalities, edited by Saeed Nafisi*, Tehran, Sanaei Library
- Ismail Pour, Mohammad Mehdi (2017). "Mystical Beauty in Marsad al-Ebad", *Scientific Research Journal "Pajuheshnameh Erfan"* Ministry of Science, Year 8, fall and winter, No. 17. (In Persian)
- Jafari Tabrizi, Mohammad Taghi (1990). *Beauty and Art from the Perspective of Islam*, Tehran, Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Jalal al-Din Mohammad Balkhi (2007). *Generalities of the Spiritual Mathnavi*, First Edition, Bayhaqi Publications(In Persian)
- Javadi Amoli Abdullah (2017). *Tasnim Commentary*, Vol. 1, page 343-342, Tehran, Mehr. (In Persian)
- Javadi Amoli, Abdullah (2022 edition). *Stages of Ethics in Mystical Behaviour*, Qom, Asra, page 15. (In Persian)
- Karimi, Abdul Azim (1994). *Symbolic Approach to Religious Education*, Tehran: Ghadian. (In Persian)
- Mohammadi Rayshahri, Mohammad (1996). *Mizan Al-Hikmah*, Qom, Dar Al-Hadith
- Mohass, Marzieh (2016). "Principles and Foundations of Art Education from the Perspective of Ayatollah Javadi Amoli", *Quarterly Journal of Islamic Insight and Education*, pp. 31-53. (In Persian)
- Motahhari, Morteza (1989). *Collection of Works*, Tehran: Sadra. (In Persian)
- Motahhari, Morteza (1999). *Man in the Quran*, Tehran: Sadra Publications. (In Persian)
- Nasri, Abdullah (2002). *Man from the Perspective of Islam*, Tehran, Payam Noor University Publications. (In Persian)
- Nouri, Mirza Hassan (1998). *Mustadrak Al-Wasayl*, Vol. 1, p. 87, Al-Al-Bayt Publications, Qom.
- Omidi Mahmoud, Sobhani; Nejad Mehdi; Mirza Mohammadi, Mohammad Hassan; Vaimani, Mohsen (2022). "Designing a Moral Education Curriculum Model

Based on the Perspective of Ayatollah Javadi Amoli", Scientific Research Journal on Islamic Education Issues, Year 30, winter. (In Persian)

- Raanaei, Majid (2014). "The latest status of the implementation of the document of fundamental change in education", Tasnim News Agency, quoted from the site. (In Persian)
- Rezai Tehrani, Ali (2013). *Journey and Behaviour*, Qom, Imam Khomeini Educational and Research Institute. (In Persian)
- Rudgar, Mohammad Javad (2017). *Article on the nature and components of mystical ethics*, Islamic Wisdom Scientific Research Quarterly, Year 4, Winter, Issue 4. (In Persian)
- Sajjadi, Seyyed Jafar (2011). *Dictionary of Mystical Terms*. Tehran: Tahouri Library. (In Persian)
- Sajjadi, Zia al-Din (2015). *Introduction to Mysticism and Sufism*, Tehran: Samt Humanities Books Study and Compilation Organization Publications, Fourth Edition. (In Persian)
- Schun, frithjf (1981). *esoterism as principle and as way perennial books bed font*. Middlesex.
- Secretariat of the Supreme Council of Cultural Revolution and Secretariat of the Supreme Council of Education (2011). *Theoretical foundations of fundamental change in the formal public education system of the Islamic Republic of Iran*.
- Secretary of the Supreme Council of Education (2012). *National Curriculum of the Islamic Republic of Iran*, Tehran: Ministry of Education.
- Secretary of the Supreme Council of the Cultural Revolution (2017). *Mystical Theory of Education and Training*, quoted from the International Quran News Agency (IKNA).
- Shamshiri, Babak. (2006). "Education and Training from the Perspective of Love and Mysticism", Tehran: Tahouri. (In Persian)
- Sharifi, Ahmad Hossein (2010). "An Introduction to True and False Mysticism", Qom, Imam Khomeini Educational and Research Institute, page 608. (In Persian)
- Tusi, Khwaja Nasir al-Din (1990). *Nasseri Ethics*, Tehran, Khwarizmi. (In Persian)
- [www.tasnimnews.com](http://www.tasnimnews.com)